

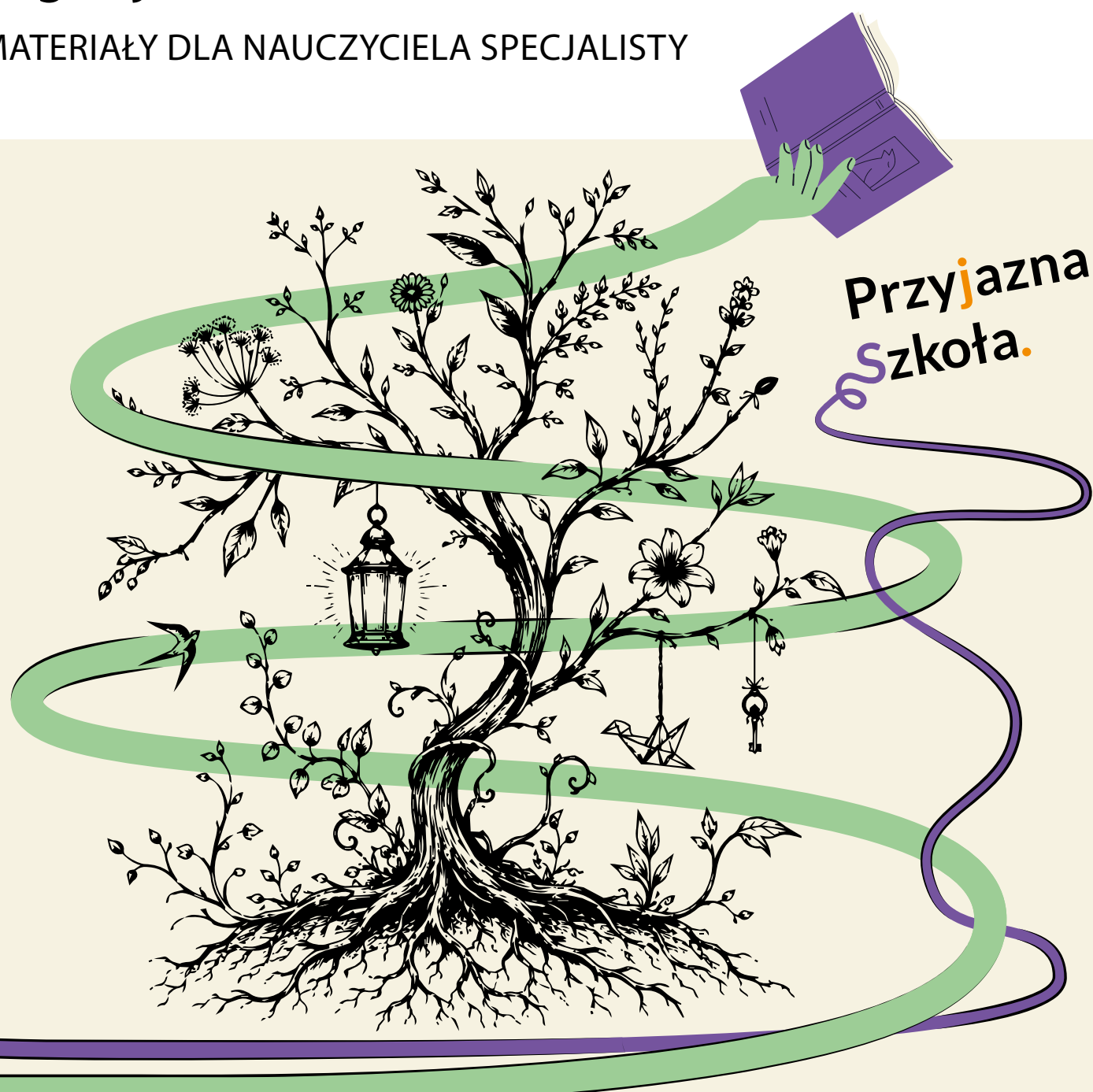
INSTYTUT BADAŃ
EDUKACYJNYCH
Państwowy Instytut Badawczy

PRZYJAZNA SZKOŁA
DOBROSTAN
SPOŁECZNOŚCI SZKOLNEJ

Urszula Bartnikowska, Monika Parchomiuk, Katarzyna Ćwirynkało

Wsparcie dzieci i młodzieży z niepełnosprawnościami i doświadczeniem migracji lub uchodźstwa

MATERIAŁY DLA NAUCZYCIELA SPECJALISTY

Fundusze Europejskie
dla Rozwoju Społecznego

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Spis treści

1. Przed rozpoczęciem pracy z uczniami – checklista	3
2. Ogólne zasady pracy	3
3. Przykładowy arkusz wstępnej obserwacji i diagnozy	4
4. Współpraca.....	8
5. Wsparcie specjalistów	8
6. Inspiracje do codziennej pracy z uczniami.....	10
6.1. Osobisty paszport ucznia i uczennicy	10
6.2. Tworzenie dwujęzycznych planów dnia (i innych materiałów)	15
6.3. Codzienna checklista w przypadku trudności	17

1. Przed rozpoczęciem pracy z uczniami – checklista

Imię i nazwisko ucznia/uczennicy:

Czy mam wiedzę na temat:

- stanu zdrowia;
- sprawności wzroku;
- sprawności słuchu;
- sprawności fizycznej;
- sprawności intelektualnej;
- chorób przewlekłych;
- otrzymanego wcześniej wsparcia (kraj pochodzenia, inne placówki);
- dotychczasowego systemu edukacji, ewentualnych przerw w edukacji;
- sytuacji rodzinnej;
- doświadczeń życiowych;
- języka i poziomu jego znajomości (język kraju pochodzenia i kraju aktualnego pobytu, alternatywna forma komunikacji), język bierny i czynny;
- różnic kulturowych;
- jakie sygnały świadczą o przeciążeniu;
- co pomaga uczniowi lub uczennicy w stresie;
- kto jest kluczową osobą dorosłą wspierającą dziecko.

2. Ogólne zasady pracy

- Zadbaj o to, by uczniowie czuli się bezpiecznie (szczególnie jeżeli wcześniej doświadczili stresu traumatycznego).
- Mów krótkimi zdaniami i zwięźle.
- Upewnij się, czy jesteś zrozumiana(-y).
- Wspieraj komunikację formami wizualnymi.
- Twórz rutyny i przewidywalność.
- Dawaj więcej czasu.
- Obserwuj objawy przeciążenia.
- Uwzględniaj doświadczenia uczniów w czasie podejmowania tematyki zajęć i sposobu ich realizacji (np. unikaj przeciążenia sensorycznego w przypadku ucznia lub uczennicy z nadwrażliwością, tematów rodzinnych u dziecka, które straciło bliską osobę, tematu wojny w przypadku dziecka, które jej doświadczyło bezpośrednio lub pośrednio).

- Zadbaj o elementy umożliwiające regulację emocjonalną (np. *fidget toys*, obrazkowe zestawy do wyrażania emocji).
- Zwracaj się do ucznia takim imieniem (lub jego zdrobnieniem), które akceptuje, w jego naturalnym brzmieniu, bez spolszczania.
- Rozmawiaj z innymi nauczycielami i specjalistami, wymieniaj się z nimi informacjami na temat uczniów.

3. Przykładowy arkusz wstępnej obserwacji i diagnozy

Komunikacja (w tym potrzeb)

Obserwacja Uczeń/uczennica:	TAK	CZĘŚCIOWO	NIE	DO OBSERWACJI
korzysta ze swojego języka pierwszego				
rozumie wypowiedzi w języku polskim				
wypowiada się w języku polskim				
korzysta z AAC (alternatywnych i wspomagających form komunikacji, np. piktogramy, gesty, urządzenia				
sygnalizuje potrzeby w sposób zrozumiały				
korzysta ze spontanicznych gestów, mimiki				

Notatki:

.....

.....

.....

Reakcje na stres

Obserwacja	TAK	CZĘŚCIOWO	NIE	DO OBSERWACJI
Potrafię rozpoznać sygnały stresu u ucznia/uczennicy				
Uczeń/uczennica wie, co pomaga w sytuacji stresowej i z tego korzysta				
Wiem, co pomaga uczniowi/uczennicy się wyciszyć				
Uczeń/uczennica reaguje stresem na zmiany i nowe sytuacje				
Uczeń/uczennica potrzebuje przewidywalnej struktury				

Notatki:

.....

.....

.....

Relacje z innymi

Obserwacja Uczeń/uczennica:	TAK	CZĘŚCIOWO	NIE	DO OBSERWACJI
szuka kontaktu z rówieśnikami				
szuka kontaktu z dorosłymi				
współpracuje na zajęciach indywidualnych				
woli aktywności indywidualne				
potrafi współpracować z grupą				

Obserwacja Uczeń/uczennica:	TAK	CZĘŚCIOWO	NIE	DO OBSERWACJI
ma trudność z zasadami i granicami w klasie				

Notatki:

.....

.....

.....

Mocne strony

Obserwacja	TAK	CZĘŚCIOWO	NIE	DO OBSERWACJI
Zidentyfikowano obszary, w których uczeń/uczennica radzi sobie najlepiej				
Wiadomo, co motywuje ucznia/ uczennicę				
Zauważono aktywności, które sprawiają uczniowi/uczennicy szczególną radość				

Notatki:

.....

.....

.....

Profil sensoryczny ucznia/uczennicy

Obserwacja	TAK	CZĘŚCIOWO	NIE	DO OBSERWACJI
Wiadomo, jak uczeń/uczennica reaguje na dźwięki				
Wiadomo, jak reaguje na dotyk i bliskość				
Wiadomo, jak reaguje na światło i bodźce wizualne				
Wiadomo, jakie ma potrzeby ruchowe/regulacyjne				

Obserwacja	TAK	CZĘŚCIOWO	NIE	DO OBSERWACJI
Wprowadzono dostosowania sensoryczne				
Wprowadzono wizualne wsparcie komunikacji				

Notatki:

.....

.....

.....

Dokumentacja

Podjęte działania	TAK	CZĘŚCIOWO	NIE
Uzyskano dokumenty z kraju pochodzenia			
Dokumenty zostały poprawnie zinterpretowane (jest dostęp do tłumaczenia i możliwość ustalenia różnic terminologicznych między krajem pochodzenia a polskimi interpretacjami)			
Wykonano wstępną diagnozę funkcjonalną			
Skonsultowano się z asystentem międzykulturowym/NGO			

Notatki:

.....

.....

.....

4. Współpraca

Kontakt z rodziną

Nawiązano kontakt z rodziną: TAK/NIE

Osoba do kontaktu (imię i nazwisko, kim jest dla dziecka, nr telefonu, adres mailowy):

.....

Preferowana forma kontaktu:

.....

Nawiązano kontakt z tłumaczem lub asystentem międzykulturowym: TAK/NIE

Osoba do kontaktu (imię i nazwisko, kim jest dla dziecka, nr telefonu, adres mailowy):

.....

Preferowana forma kontaktu:

.....

Rodzina zna zasady współpracy i wsparcia: TAK/NIE

Notatki:

.....

.....

5. Wsparcie specjalistów

Włączono do współpracy¹:

Tłumacza

.....

Asystenta międzykulturowego

.....

¹ Można zanotować, że współpracę z danym specjalistą wdrożono bądź zaplanowano lub odnotować brak takiej potrzeby.

Pedagoga specjalnego

.....

Psychologa

.....

Terapeutę integracji sensorycznej

.....

Logopedę

.....

Innego specjalistę (jakiego?)

.....

Zapewniono przepływ informacji między specjalistami

.....

Notatki:

.....

.....

Wnioski i planowane działania

Priorytety wsparcia

.....

Wdrożone bądź zaplanowane działania i adaptacje

.....

Osoba odpowiedzialna za dalszą diagnozę

.....

Zaplanowano ponowną analizę potrzeb

.....

6. Inspiracje do codziennej pracy z uczniami

6.1. Osobisty paszport ucznia i uczennicy

Tworzenie indywidualnego „paszportu ucznia” lub „paszportu uczennicy” jest wartościowym narzędziem wspierającym dziecko z niepełnosprawnością i doświadczeniem migracji. Jego opracowanie służy przede wszystkim zbudowaniu relacji opartej na zaufaniu oraz całościowemu poznaniu dziecka – jego zainteresowań, mocnych stron oraz potrzeb komunikacyjnych i emocjonalnych. Dla samego ucznia paszport stanowi bezpieczne narzędzie do autoprezentacji w nowym środowisku, a dla zespołu specjalistów – cenne źródło informacji ułatwiających dostosowanie wsparcia. Podobne dokumenty (np. *All About Me*) rekomendują [Jørgensen i in. \(2021\)](#) jako praktykę stosowaną przez nauczycieli i specjalistów pracujących z dziećmi uchodźczymi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Zawartość paszportu może obejmować m.in. mocne strony ucznia, preferowane formy komunikacji, informacje dotyczące wrażliwości sensorycznej, poziom samodzielności, potrzeby wsparcia oraz preferencje związane z kulturą i krajem pochodzenia.

W projekcie takim zaleca się, aby instrukcje były przedstawiane w obu językach (dla ucznia lub uczennicy z Ukrainy **w języku polskim i ukraińskim** (lub rosyjskim – jeśli uczeń posługuje się tym językiem)). Dobrze, jeśli zapewnimy uczniom **elastyczność** co do formy odpowiedzi (np. odpowiedź pisemna, rysunek, gotowy piktogram/PCS), a także ciekawie zaprojektujemy **strukturę wizualną** (np. wyraźne sekcje, ramki, miejsca na rysunki). Kluczowe jest też zawarcie pytań o **samopoczucie** (aby zrozumieć potrzeby dziecka i sprawdzić, na ile bezpiecznie dziecko czuje się w naszym środowisku) i **zakończenie w sposób pozytywny** (ostatnie pytanie powinno skupić się na mocnych stronach, budując poczucie wartości).

Poniżej prezentujemy przykładowy, schematyczny paszport ucznia lub uczennicy.

Paszport ucznia lub uczennicy / Паспорт учня

To karta, która pomoże nam się poznać. Możesz pisać, rysować lub naklejać obrazki.

Це картка, яка допоможе нам познайомитися. Ти можеш писати, малювати або наклеювати малюнки.

Podstawowe informacje / Основна інформація

To ja / Це я

Wpisz swoje imię lub narysuj swoją podobiznę.

.....

Напиши своє ім'я або намалюй свій портрет.

Miejsce na zdjęcie lub rysunek

Mieszkam w / Я живу в

Mam lat. / Мені років.

Wpisz wiek lub narysuj odpowiednią liczbę kółek.

Напиши вік або намалюй потрібну кількість кружечків.

Moje ulubione rzeczy / Мої улюблені речі

Mój ulubiony kolor to... / Мій улюблений колір...

Pokoloruj prostokąt na swój ulubiony kolor!

Пофарбуй прямокутник у свій улюблений колір!

Moje ulubione jedzenie to... / Моя улюблена їжа...

Narysuj lub napisz.

Намалюй або напиши.

Miejsce na tekst lub rysunek

Najbardziej lubię się bawić... / Найбільше я люблю гратися...

Na przykład klockami, lalkami, piłką, na placu zabaw...

Наприклад, кубиками, ляльками, м'ячем, на дитячому майданчику...

.....

.....

Moje uczucia i ważne daty / Мої почуття та важливі дати

Nie lubię, kiedy... / Я не люблю , коли...

To ważne, żebyśmy wiedzieli, jak Ci pomóc.

Це важливо, щоб ми знали, як тобі допомогти.

.....

.....

Lepiej mi, kiedy... / Мені краще, коли...

Co Cię uspokaja lub rozwesela?

Що тебе заспокоює чи веселить?

.....

.....

Mam urodziny... / У мене день народження...

Data / Дата

Narysuj swój tort urodzinowy!

Намалюй торт для свого дня народження!

Miejsce na lub rysunek

Mocne strony / Сильні сторони

Jestem dobry/dobra w... / Я добре вмію...

[Narysuj tu coś, co Ci świetnie wychodzi!]

[Намалюй тут щось, що тобі чудово вдається!]

Miejsce na lub rysunek

Poniżej zaprezentowano schemat pracy nad paszportem ucznia lub uczennicy.

1. Pracę powinno się przeprowadzić indywidualnie, w cichym, bezpiecznym miejscu (np. kącik klasy, gabinet), gdzie nikt nie będzie przeszkadzał. Zarezerwuj minimum 30–45 minut, nie nalegaj na szybkie dokończenie. Praca może być rozłożona na 2–3 spotkania.
2. Oprócz wydrukowanej karty (najlepiej w formacie A3, gdyż większa powierzchnia jest mniej przytłaczająca) przygotuj:
 - różne przybory: miękkie kredki, flamastry, ołówki, nożyczki, klej w sztyfcie, suchościerny marker (do pisania po laminacie, jeśli kartę zalaminujesz);
 - materiały alternatywne (opcjonalnie, ale bardzo wspierające), takie jak gotowe piktogramy/PCS (wydrukowane i zalaminowane) przedstawiające jedzenie, emocje, czynności, kolory;
 - kalendarz, by pokazać miesiące (do daty urodzin); podstawowe obrazkowe słowniki polsko-ukraińskie.
3. Twoja postawa jest kluczowa. Mów spokojnie, używaj prostego języka, wspieraj się gestem i pokazywaniem. Nie poprawiaj estetyki rysunków ani pisowni. To dokument dziecka, nie zadanie plastyczne.

Przebieg pracy krok po kroku

Nawiązanie kontaktu i wprowadzenie

- Przywitaj się po polsku i ukraińsku.
- Pokaż kartę i wskaż tytuł. Powiedz: „To jest Twój specjalny paszport. Dziś razem go wypełnimy, żebym mógł/mogła Cię lepiej poznać. Będziemy rysować i pisać. To bezpieczne miejsce. Pomogę Ci”. / „Це твій особливий паспорт. Сьогодні ми разом його заповнимо, щоб я міг/могла тебе краще пізнати. Ми будемо малювати і писати. Тут безпечно. Я тобі допоможу”.

Wspólne wypełnianie

- Czytaj na głos polecenie po polsku, potem po ukraińsku. Jeśli dziecko nie reaguje:
 - Zademonstruj na sobie: „Moje ulubione jedzenie to... jabłko” – narysuj prosty schemat jabłka na swojej kartce.
 - Daj wybór: „Ulubiony kolor: czerwony czy niebieski?” – pokaż kredki.
 - Użyj piktogramów: Rozłóż przed dzieckiem 3–5 obrazków z jedzeniem. „Pokaż, które lubisz?”.
- Potem możesz powiedzieć: „Każdy czegoś nie lubi. Ja nie lubię, kiedy jest bardzo głośno. A Ty?”. Zapisanie lub narysowanie tego to bezcenna informacja dla całego zespołu. Jeśli dziecko nie pisze lub pisze z trudem, zaproponuj: „Powiedz mi, a ja napiszę” lub „Narysuj, a ja podpiszę”.

Podsumowanie i nadanie wagi

- Podziękuj za wypełnienie karty, podkreśl, że było to dla Ciebie ważne.
- Wyjaśnij, co dalej: „Ten paszport będzie należał do Ciebie. Będzie w Twojej teczce. Możesz do niego zaglądać. Ja też czasem spojrzę, żeby dobrze Cię rozumieć”.
- Zapytaj o zgodę na pokazanie paszportu innym osobom: „Czy mogę pokazać ten paszport innym nauczycielom i pani pedagog? Oni też chcą Cię poznać”. To uczy dziecko granic i daje mu poczucie kontroli.

6.2. Tworzenie dwujęzycznych planów dnia (i innych materiałów)

Dwujęzyczne plany dnia:

- redukują lęk i niepewność poprzez zapewnienie przewidywalności – uczeń wie, co się wydarzy i w jakiej kolejności,
- wzmacniają poczucie kontroli i autonomii – uczeń może samodzielnie odczytać plan, bez ciągłego polegania na tłumaczu lub domysłach,
- szanują tożsamość językową i kulturową ucznia, pokazując, że jego język pierwszy ma wartość i miejsce w szkole,
- wspierają naukę języka polskiego przez naturalne zestawienie fraz i słów w dwóch językach,
- są narzędziem włączającym dla rodziny, która często także słabo zna polski – dwujęzyczny plan ułatwi rodzicowi rozmowę z dzieckiem o szkolnym dniu.

Przykład dwujęzycznego planu dnia

IKONA	TEKST POLSKI	TEKST UKRAIŃSKI
	Poranne powitanie	Ранкове привітання
	Język polski	Польська мова
	Matematyka	Математика

IKONA	TEKST POLSKI	TEKST UKRAIŃSKI
	Śniadanie	Сніданок
	Plastyka	Образотворче мистецтво
	WF	Фізкультура
	Obiad	Обід
	Relaks / Przerwa	Відпочинок / Перерва
	Muzyka	Музика
	Czytanie	Читання
	Zmiana planu / Niespodzianka	Зміна плану / Сюрприз
	Powrót do domu	Повернення додому

Dwujęzyczne mogą być również inne materiały, warto je tworzyć tak, aby zawierały 3 elementy:

1. Piktogram
2. Krótki tekst po polsku (kluczowe rzeczowniki i czasowniki)
3. Tłumaczenie.

Ogłoszenia lub komunikaty (np. „Jutro wycieczka”, „Proszę przynieść...”)

Przykład:

- Piktogram – autobus.
- PL: WYCIECZKA – las. Proszę przynieść: wygodne buty, kanapkę.
- UA: ЕКСКУРСІЯ – ліс. Принести: зручне взуття, бутерброд.

Jadłospis

Przykład:

- Piktogram – miseczka z parującym jedzeniem.
- PL: Zupa pomidorowa z ryżem
- UA: Томатний суп з рисом

Kodeks klasowy

Przykład:

- Piktogram – dwie rozmawiające postaci.
- PL: Czekam, aż kolega skończy mówić.
- UA: Я чекаю, поки товариш закінчить говорити.

Uwaga: Formułuj komunikaty pozytywnie (zamiast „Nie biegamy” – „Chodzimy spokojnie”).

6.3. Codzienna checklista w przypadku trudności

W przypadku trudności ucznia lub uczennicy konieczne jest poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, z czego może wynikać dana trudność i jak można rozwiązać problem. Przydatna może być poniższa checklista.

Problem	Możliwa przyczyna trudności	Prawdopodobieństwo (0 – żadne, 5 – bardzo wysokie)
	■ trudności językowe ■ trudności społeczne ■ wynikające z niepełnosprawności ■ sensoryczne ■ kulturowe ■ reakcje posttraumatyczne ■ zbyt trudne zadanie ■ zbyt skomplikowane polecenie ■ zmęczenie, znużenie itp. ■ inne przyczyny wynikające z aktualnego samopoczucia ucznia	1 2 3 4 5 1 2 3 4 5 1 2 3 4 5 1 2 3 4 5 1 2 3 4 5 1 2 3 4 5 1 2 3 4 5 1 2 3 4 5 1 2 3 4 5 1 2 3 4 5

Co mogę z tym zrobić teraz?

.....

.....

Co mogę z tym zrobić w dalszej perspektywie i kto może mi pomóc?

.....

.....

Autorki: dr hab. Urszula Bartnikowska, prof. UWM, dr hab. Monika Parchomiuk, prof. UMCS,
dr hab. Katarzyna Ćwirynkało, prof. UWM

Konsultacja merytoryczna: Ganna Fedosova

Redakcja językowa: dr Michał Pranke

Projekt okładki: Michalina Walusiak

Skład: dr Michał Pranke

Wydawca:

Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy
ul. Górczewska 8, 01-180 Warszawa
tel. (22) 241 71 00; www.ibe.edu.pl

INSTYTUT BADAŃ
EDUKACYJNYCH
Państwowy Instytut Badawczy

Publikacja dostępna na licencji Creative Commons
Uznanie Autorstwa 4.0.

ISBN: 978-83-68747-55-3

Wzór cytowania:

Bartnikowska, U., Parchomiuk, M., Ćwirynkało, K. (2026). *Wsparcie dzieci i młodzieży z niepełnosprawnościami i doświadczeniem migracji lub uchodźstwa. Materiały dla nauczyciela specjalisty*. Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy.

Warszawa 2026

Opracowanie powstało w ramach zadania zleconego przez MEN pod nazwą „Dobrostan Społeczności Szkolnej”, o którym mowa w module 2. Rządowego programu wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży „Przyjazna szkoła” w latach 2025–2027.

Publikacja współfinansowana ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego Plus w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021–2027, działanie 04.17 „Szkoła dla wszystkich”.

Egzemplarz bezpłatny